

DOI: 10.11649/abs.2016.002

Tamara Graczykowska
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz

**Uwagi o sowietyzmach w polszczyźnie etnicznej
i radzieckiej w dwudziestoleciu międzywojennym
(na materiale *Encyklopedycznego słownika wyrazów obcych.*
*Pochodzenie wyrazów, wymowa, objaśnienia pojęć,
skróty, przysłowia, cytaty* Trzaski, Everta, Michalskiego
i moskiewskiej „Trybuny Radzieckiej” z lat 1927–1938)**

Pierwsze opracowania na temat radzieckiego języka rosyjskiego pojawiły się w Rosji już w latach 20. XX w. W 1922 r. ukazała się książka A. G. Gornfelda *Новые словечки и старые слова*, w której autor zwracał uwagę na nadużywanie neologizmów utworzonych za pomocą abrewiacji (Горнфельд, 1922, s. 14). W 1923 r. w Berlinie została opublikowana praca S. I. Karcewskiego *Язык, война и революция*, w której wśród sposobów tworzenia nowego słownictwa wskazano m.in.: nadawanie nowych znaczeń istniejącym już słowom, proces zapożyczeń oraz abrewiację (Карцевский, 1923, ss. 226–227). Jedną z ważniejszych pozycji okresu międzywojennego była książka A. M. Seliszczewa *Язык революционной эпохи. Из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926)*¹, której autor zajął się m.in. zmianami leksykalno-

¹ Por. też jego późniejsze prace: Селищев 1968a, 1968b.

-semantycznymi zachodzącymi w języku rosyjskim po rewolucji. Jako źródło nowego słownictwa A. M. Seliszczew wskazał zapożyczenia, proces neosemantyzacji oraz tworzenie nowych wyrażeń poprzez łączenie istniejących terminów z przymiotnikami, przysłówkami, które odpowiadają rewolucyjnym warunkom (Селищев, 1928, ss. 156–158). Wiele uwagi nowemu słownictwu poświęcił J. D. Poliwanow, który uznał abrewiację za najbardziej produktywną w procesie tworzenia nowego słownictwa (Поливанов, 1931, s. 192).

Dopiero w latach 50. XX w. w radzieckiej translatoryce pojawia się po raz pierwszy termin sowietyzm wprowadzony prawdopodobnie na zasadzie analogii do takich pojęć jak anglicyzm czy germanizm. Jednym z pierwszych, który go użył, był G. W. Czernow². Według niego sowietyzmy to słowa, które powstały w języku rosyjskim lub otrzymały nowe znaczenia w czasach radzieckich, po rewolucji październikowej (np. *МТС, совхоз, нарком*; za: Павлова, 2011). W latach 60. XX w. termin sowietyzm był już powszechnie znany, świadczy o tym m.in. praca J. M. Katcera i A. W. Kunina, w której pojawia się bez cudzysłowu, oznaczając nowe słowa, wyrażenia odzwierciedlające pojęcia i zjawiska charakterystyczne dla wielu dziedzin życia radzieckiego społeczeństwa w latach 40. XX w. (Катцер & Кунин, 1964, s. 89). W latach 70.–80. w radzieckiej nauce w zasadzie nie są publikowane prace poświęcone sowietyzmowi. Można tu przywołać opracowanie I. F. Protczenki *Лексика и словообразование русского языка советской эпохи: социолингвистический аспект* (Протченко, 1975). W 1985 r. ukazała się w Londynie książka I. G. Zemcowa *Советский политический язык* (Земцов, 1985), w której badacz zauważa m.in., że radziecki język jest oderwany od rzeczywistości, istnieją w nim „słowa–zjawiska” nazywające realne fakty radzieckiego życia (np. *доска почёта, колхоз, анонимное письмо*) oraz „słowa–fikcje”, pozbawione jakiegokolwiek socjalnego znaczenia (np. *авангард, внутривластная демократия, дружба народов*; Земцов, 1985, s. 49)³. W latach 90. w postsowieckiej nauce zyskuje popularność termin *nowojaz*⁴ „nowy język” (z ros. *новояз*), wprowadzony przez polskiego językoznawcę M. Głowińskiego w *Nowotowa po polsku* (Głowiński, 1990). Prace na temat *nowojazu* publikują m.in. J. A. Zemskaja (Земская, 1996), N. A. Kupina (Купина, 1995), B. A. Zilbert (Зильберт, 1994). Pod koniec lat 90. ukazał się *Толковый словарь языка Совдепии* pod redakcją W. M. Mokijenki i T. G. Nikityny (Мокиенко & Никитина, 1998), jak do tej pory najbardziej obszerny słownik sowietyzmów. Zamykając przegląd radzieckich i rosyjskich prac poświęconych sowietyzmowi i radzieckiemu językowi rosyjskiemu, należy jeszcze przywołać

² G. W. Czernow ujął termin sowietyzm w cudzysłowu, wskazując tym samym, że nie jest on jeszcze w powszechnym użyciu (za: Павлова, 2011).

³ Por. też późniejszą pracę I. G. Zemcowa (Земцов, 2009).

⁴ Słowo *nowojaz* to kalka angielskiego *Newspeak*, użytego przez G. Orwella w jego antyutopii *Rok 1984* (Orwell, 1989).

ujęcia G. Cz. Gusiejnowa (Гусейнов, 2003), O. П. Jermakowej (Ермакова, 2011) czy A. A. Pichurowej (Пихурова, 2005).

Według A. A. Pichurowej, sowietyzm to werbalny lub niewerbalny znak będący faktem radzieckiej kultury. Dla badaczy najważniejsze są sowietyzmy werbalne, które autorka dzieli na:

[...] собственно советизмы, которые с точки зрения семантической структуры слова распределяются по типам: лексические – слова, актуализировавшиеся, появившиеся или образованные в 20–70-е годы и обозначающие явления советской действительности (*бракодел, обезличка, перегибщик, подкулачник* [...]), семантические – новые значения старых слов, появившиеся или актуализировавшиеся в советское время (*вредитель* – ‘тот, кто умышленно вредит кому-н., чему-н.’ [...]) и коннотативные – оттенки значения, появившиеся в 20–70-е гг. (*авангард* – ‘передовая часть какой-н. общественной группировки, ведущая за собой массы’ [...]) (Пихурова, 2005, s. 7)⁵.

O. P. Jermakowa definiując sowietyzmy, wyróżnia wśród nich różne grupy tematyczne:

[...] называющие реалии, так или иначе обусловленные советской действительностью: это не только слова, обозначающие чисто советские учреждения (*ГПУ, НКВД*), названия явлений из области политики правящей партии, но и номинации реалий из сферы экономики и быта: *достать* (о продуктах, товарах) [...], а также названия явлений, предметов, существовавших и до революции, но получивших новые наименования в советское время, в частности канцеляризм типа *жилплощадь, квартплата* и др (Ермакова, 2011, s. 5)⁶.

W odróżnieniu od prac radzieckich, w których pojęcie sowietyzm zostało wprowadzone dopiero w latach 50. XX w., w polskich źródłach już w okresie międzywojennym pojawiły się pierwsze definicje leksyki odzwierciedlającej radzieckie realia.

⁵ „[...] sowietyzmy właściwe, które ze względu na strukturę semantyczną dzielą się na następujące typy: leksykalne – słowa, które aktualizowały się, pojawiły się lub zostały utworzone w latach 20.–70. i oznaczały zjawiska radzieckiej rzeczywistości (*бракодел, обезличка, перегибщик, подкулачник* [...]), semantyczne – nowe znaczenia istniejących już słów, które pojawiły się lub aktualizowały się w czasach radzieckich (*вредитель* – ‘ten, który uмышленie szkodzi komuś, czemuś’ [...]) i konotacyjne – odcienie znaczenia, które pojawiły się w latach 20.–70.” (przekład T. G.). Inna rosyjska badaczka, E. Markasowa, określa sowietyzmy mianem historyzmów, tj. przestarzałych słów, których wyjście z aktywnego użycia spowodowane było zanikiem oznaczanych przez nie pojęć, przedmiotów czy zjawisk (Маркасова, 2011, s. 94).

⁶ „[...] nazywające realia w taki lub inny sposób uwarunkowane radziecką rzeczywistością: to nie tylko słowa oznaczające wyłącznie radzieckie instytucje (*ГПУ, НКВД*), nazwy zjawisk z dziedziny polityki rządzącej partii, ale i nazwy dotyczące sfery ekonomicznej i codziennego życia: *достать* (o produktach, towarach) [...], również zjawiska, przedmioty istniejące przed rewolucją, które otrzymały nowe nazwy w czasach radzieckich, w szczególności kancelaryzm typu *повierzchnия mieszkalна, czynsz* i in.” (przekład T. G.).

Sam termin sowietyzm stworzyli polscy inteligenci lewicowi, twórcy moskiewskiego miesięcznika kulturalno-literackiego „Kultura Mas” (wśród nich byli Bruno Jasiński i Tomasz Dąbał; Mędelśka & Marszałek, 2001, s. 114). Termin ten używany był bez jakiegokolwiek negatywnego nacechowania. Rozumiano pod nim:

[...] nowe pojęcia, nowe terminy, nowe słowa, powstałe w czasie rewolucji proletariackiej, w procesie budownictwa socjalistycznego w ZSRR i odpowiadające nowym, socjalistycznym stosunkom (cyt. za: Sierocka, 1963, s. 40).

W numerze 1–2 „Kultury Mas” z 1929 r. B. Jasiński stwierdzał:

Rewolucja stworzyła cały zakres pojęć zupełnie nowych, budownictwo socjalistyczne wykuwa z każdym dniem własne, zupełnie nowe słownictwo. Wyrazy oddające te nowe pojęcia czerpaliśmy pełnymi garściami z języka rosyjskiego [...] (Jasiński, 1929, ss. 11–13).

W 1933 r. również w „Kulturze Mas” opublikowano artykuł Z. Kubalskiej *Rusycyzmy, sztuczne dziwolągi, a żywy język mas*, w którym autorka napisała:

[...] Musimy nauczyć się odróżniać to nowe, co wniesione zostało do języka polskiego przez budownictwo socjalistyczne, czyli tzw. sowietyzmy od języka, pozostawionego nam w spadku przez kulturę burżuazyjną. Powinniśmy [...] nie utrudniać wzbogacanie języka nowymi wyrażeniami, zrodzonymi przez nową epokę (Kubalska, 1933, s. 16).

Współcześnie w pracach polskich badaczy pojawiają się różne próby definiowania sowietyzmów. Według J. Mędelśkiej:

[...] sowietyzmy są to jednostki leksykalne powołane do obsługiwanego nowej radzieckiej rzeczywistości. Tę radziecką rzeczywistość traktuję tu dość szeroko, mając na myśli wszystkie te zmiany w organizacji życia społecznego, które przyniósł z sobą socjalizm w rosyjskim wydaniu (Mędelśka, 1999, ss. 185–186).

To również „specyficzne nowotwory językowe nazywające nowe, radzieckie realia” (Mędelśka & Marszałek, 2003, s. 64) oraz

leksemy i związki frazeologiczne związane z socjalistyczną organizacją życia Sowietów i ówczesnego społeczeństwa, jak również nazywające zjawiska i wydarzenia zachodzące w ZSRR, nieodłączne od systemu socjalistycznego we wszystkich dziedzinach życia [...] (Skydan, 2012, s. 311).

W tym artykule prezentuję słownictwo radzieckie, czyli sowietyzmy zarejestrowane w *Encyklopedycznym słowniku wyrazów obcych* (dalej ESWO)⁷, wydanym przez Trzaskę, Everta, Michalskiego w 1939 r. w Warszawie i jednocześnie odzwierciedlone w „Trybunie Radzieckiej”, centralnej polskojęzycznej gazecie, która ukazywała się

⁷ ESWO był jednym z najobszerniejszych słowników tego typu okresu międzywojennego. Jego inicjatorem był polonista, wydawca, krytyk literatury Stanisław Lam (Piotrowski, 1994, s. 38).

w Moskwie w latach 1927–1938. Celem artykułu jest wskazanie i ocena sowietyzmów funkcjonujących w dwudziestoleciu międzywojennym w dwóch różnych odmianach języka polskiego: w polszczyźnie etnicznej i polskim języku radzieckim.

Ekscerpcja ESWO zaowocowała spisem ponad 140 jednostek, które można określić mianem sowietyzmów. Zazwyczaj w słowniku pojawiają się one z informacją w *Rosji Sowieckiej // sowieckiej*⁸. Poniżej zamieszczam spis wszystkich sowietyzmów wypisanych z ESWO:

*Agitka*⁹, *artel*¹⁰, *bolszewik*, *bolszewizm*, *СССР (SSSR)*¹¹, *chozrazszot*¹², *ЦИК*¹³, *червонiec*¹⁴, *Ч-ка*¹⁵, *Чрезвычайка*¹⁶, *чystka*, *Gostizdat*¹⁷, *Gosplan*¹⁸, *G.P.U.*¹⁹, *Gubczeka*²⁰, *I.M.E.L.*²¹, *Ino Tass*²², *ispolkom*²³, *istinno russkij czelowiek*²⁴, *iz bywszych*²⁵, *Izwestja*²⁶, *jaczejka*²⁷, *junkor*²⁸, *junoszeskoje dwiżenje*²⁹, *kolchoz*, *kolchoznik*, *kolchozstroj*³⁰, *komandir*³¹, *komisariat*³²,

⁸ Do listy sowietyzmów zawartych w ESWO włączyłam również te, które w słowniku zamieszczone są bez adnotacji w *Rosji Sowieckiej*, ale odnoszą się do radzieckich realiów, np. *polituprawlenje* ‘urząd polityczny’ czy *Tram* ‘teatr młodzieży robotniczej’.

⁹ ‘Ulotka, proklamacja, plakat, utwór o treści agitacyjnej’.

¹⁰ ‘W Związku Radzieckim zespół ludzi wspólnie pracujących na zasadzie umowy określającej udział każdego w pracy, zyskach i odpowiedzialności; spółdzielnia pracy’.

¹¹ СССР (= Союз Советских Социалистических Республик ‘Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich’).

¹² Хозрасчёт (= хозяйственный расчёт ‘rozrachunek gospodarczy’).

¹³ ЦИК (= Центральный исполнительный комитет ‘Centralny Komitet Wykonawczy’).

¹⁴ ‘W latach 1920 – 1930: radziecki banknot o wartości 100 rubli’.

¹⁵ Чека (= Чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем ‘Nadzwyczajna Komisja do Walki z Kontrewolucją i Sabotażem w latach 1918 – 1922’).

¹⁶ Por. przyp. 15.

¹⁷ Гостиздат (= Государственное издательство ‘Wydawnictwo Państwowe’).

¹⁸ Госплан (= Государственная плановая комиссия ‘Państwowa Komisja do Spraw Planowania’).

¹⁹ ГПУ (= Главное политическое управление ‘Państwowy Zarząd Polityczny’).

²⁰ Губчека (= Губернская Чека ‘Gubernialna CzeKa’).

²¹ ИМЭЛ (= Институт Маркса, Энгельса, Ленина ‘Instytut Marksa, Engelsa i Lenina’).

²² ИноТасс (= Иностраннный Отдел Телеграфного Агентства Советского Союза ‘Wydział Zagraniczny Agencji Telegraficznej Związku Radzieckiego’).

²³ Исполком (= Исполнительный комитет ‘Komitet Wykonawczy’).

²⁴ ‘Prawdziwie rosyjski człowiek’.

²⁵ ‘Z dawnych, byłych; o ludziach, którzy są przedstawicielami Rosji carskiej oraz przeciwnikami radzieckiego ustroju’.

²⁶ ‘„Wiadomości” – tytuł rządowego dziennika w Rosji radzieckiej’.

²⁷ ‘Najmniejsza jednostka organizacyjna, komórka’.

²⁸ Юнкор (= юношеский корреспондент ‘korespondent młodzieżowy’).

²⁹ ‘Ruch młodzieżowy’.

³⁰ Колхозстрой ‘organizacja zrzeszająca kolchozy’.

³¹ ‘Dowódca’.

³² ‘W Rosji radzieckiej: ministerstwo’.

komjaczajka³³, komsomolec, Komsomoł, komunizm, komwuz³⁴, Krasnaja armja, Krasnaja zwiezda³⁵, krasnoarmjejec³⁶, Krasnoje trudowoje znamia³⁷, kułak, leninizm, lewackije frazy³⁸, liszeńcy³⁹, marksisci, marksizm, mieńszewicy, mirojed⁴⁰, M.K.S.⁴¹, M.O.P.R.⁴², moprowiec, M.S.N.Ch.⁴³, M.T.S.⁴⁴, nackompartia⁴⁵, na kollektiwnych naczałach⁴⁶, narkom⁴⁷, Narkomat⁴⁸, Narkomindiel⁴⁹, Narkompros⁵⁰, Narkomsowchoz⁵¹, Narkomtorg⁵², Narkomwniesztorg⁵³, Narkomwnudiel⁵⁴, narodnyj komissar⁵⁵, nep⁵⁶, niewozwraszczeniec⁵⁷, obrazcowoje chozjajstwo⁵⁸, oczkowitzratielstwo⁵⁹, oburżuaziwanje⁶⁰, O.D.N.⁶¹, O.G.P.U.⁶², oktjabrinu⁶³, oktobry-

³³ *Комячейка* (= *коммунистическая ячейка*). Por. przyp. 27.

³⁴ *Комвуз* (= *коммунистическое высшее учебное заведение* 'wyższa uczelnia komunistyczna').

³⁵ 'Czerwona gwiazda'.

³⁶ 'Czerwonoarmista'.

³⁷ 'Czerwony sztandar pracy'.

³⁸ 'Lewacka frazeologia'.

³⁹ 'W ZSRR do 1936 r.: osoba pozbawiona praw obywatelskich za przynależność do klas wyzyskujących'.

⁴⁰ 'Dośl. zjadacz świata; chłop-kułak, wyzyskiwacz'.

⁴¹ *МКС* (= *Международный крестьянский совет* 'Międzynarodowa Rada Chłopska').

⁴² *МОПР* (= *Международная организация помощи борцам революции* 'Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom').

⁴³ *МСХ* (= *Московский совет народного хозяйства* 'Moskiewska Rada Gospodarki Ludowej').

⁴⁴ *МТС* (= *машино-тракторная станция* 'Ośrodek Maszyn Rolniczych').

⁴⁵ *Нацкомпартия* (= *Национальная коммунистическая партия* 'Narodowa partia komunistyczna').

⁴⁶ 'Na zasadzie kolektywizmu'.

⁴⁷ *Нарком* (= *народный комиссар* 'komisarz ludowy').

⁴⁸ *Наркомат* (= *Народный комиссариат* 'Komisariat Ludowy').

⁴⁹ *Наркоминдел* (= *Народный комиссариат иностранных дел* 'Ludowy Komisariat Spraw Zagranicznych').

⁵⁰ *Наркомпрос* (= *Народный комиссариат просвещения* 'Ludowy Komisariat Oświaty').

⁵¹ *Наркомсовхоз* (= *Народный комиссариат зерновых и животноводческих совхозов* 'Ludowy Komisariat Sowchozów').

⁵² *Наркомторг* (= *Народный комиссариат торговли* 'Ludowy Komisariat Handlu').

⁵³ *Наркомвнешторг* (= *Народный комиссариат внешней торговли* 'Ludowy Komisariat Handlu Zewnętrznego').

⁵⁴ *Наркомвнудел* (= *Народный комиссариат внутренних дел* 'Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych').

⁵⁵ 'Komisarz ludowy'.

⁵⁶ *Нэп* (= *новая экономическая политика* 'nowa polityka ekonomiczna').

⁵⁷ 'Obywatel radziecki, który uciekł z ZSRR i pozostał za granicą'.

⁵⁸ 'Wzorowe gospodarstwo'.

⁵⁹ 'Mydlenie oczu (władzy)'.

⁶⁰ 'Nabywanie cech charakterystycznych dla burżuazji'.

⁶¹ *ОДН* (= *Общество „Долой неграмотность”* 'Stowarzyszenie „Precz z analfabetyzmem").

⁶² *ОГПУ* (= *Объединённое государственное политическое управление* 'Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny').

⁶³ 'Chrzest komunistyczny' (por. przyp. 126).

sta⁶⁴, O.O.⁶⁵, Osoawjachim⁶⁶, otiec otieczestwa⁶⁷, otliczniki⁶⁸, partnagruzka⁶⁹, piatilietka⁷⁰, pieredyszka⁷¹, pokajanje⁷², politbiuro⁷³, politgramota⁷⁴, politkom⁷⁵, politotdieł⁷⁶, polituprawlenie⁷⁷, polpred⁷⁸, polpredstwo⁷⁹, popuczkyki⁸⁰, progut⁸¹, Proletkult⁸², rabfak⁸³, rewwojensowiet⁸⁴, R.K.K.A.⁸⁵, R.S.F.S.R.⁸⁶, sierp i młot, socsoriewnowanje⁸⁷, Sojuz Sowietkich Socjalistycznych Rzespublik, S.O.P.R.⁸⁸, sowchozy, sowiecki, sowiet, sowietyzacja, sowietyzować, Sownarchoz⁸⁹, Sownarkom⁹⁰, Sowtorgpred⁹¹, Sowpoltorg⁹², spartakiada, S.R.⁹³, stachanowcy, stalinizm,

⁶⁴ 'Uczestnik rewolucji październikowej'.

⁶⁵ OO (= *особый отдел* 'w OGPU: kontrwywiad wojskowy').

⁶⁶ 'Ochotnicza organizacja działająca w ZSRR w latach 1927 – 1948 i udzielająca wsparcia przy umacnianiu obronności kraju'.

⁶⁷ 'O Stalinie – ojciec ojczyzny'.

⁶⁸ 'Doskonali, wzorowi pracownicy'.

⁶⁹ *Партнагрузка* (= *партийная нагрузка* 'obowiązki partyjne, praca partyjna').

⁷⁰ 'Pięcioletni plan gospodarczy; pięciolatka'.

⁷¹ 'Wytchnienie, odpoczynek, przerwa'.

⁷² 'Odwołanie nielojalnego stosunku do władzy radzieckiej'.

⁷³ *Политбюро* (= *политическое бюро* 'biuro polityczne').

⁷⁴ *Политграмма* (= *политическая грамота* 'krótki kurs podstawowych wiadomości politycznych').

⁷⁵ *Политком* (= *политический комиссар* 'komisarz polityczny').

⁷⁶ *Политотдел* (= *политический отдел* 'wydział polityczny').

⁷⁷ *Политуправление* (= *политическое управление* 'zarząd polityczny').

⁷⁸ *Полпред* (= *полномочный представитель* 'poseł pełnomocny ZSRR za granicą').

⁷⁹ *Полпредство* (= *полномочное представительство* 'poselstwo').

⁸⁰ 'Ugrupowanie literackie zwolenników władzy radzieckiej i partii'.

⁸¹ 'Nieobecność w pracy, niestawienie się do pracy; bumelanctwo'.

⁸² *Пролеткульт* (= *пролетарская культура* 'organizacja kulturalna działająca w latach 1917 – 1932 w Rosji radzieckiej, stawiająca za cel stworzenie nowej, klasowej kultury proletariackiej').

⁸³ *Рабфак* (= *рабочий факультет* 'rodzaj kursów przygotowawczych na wyższe uczelnie dla młodzieży bez średniego wykształcenia').

⁸⁴ *Реввоенсовет* (= *революционный военный совет* 'Rewolucyjna Rada Wojskowa').

⁸⁵ *РККА* (= *Рабоче-крестьянская Красная Армия* 'Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona').

⁸⁶ *РСФСР* (= *Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика* 'Rosyjska Federacja Socjalistyczna Republika Radziecka').

⁸⁷ *Соцсоревнование* (= *социалистическое соревнование* 'radzieckie współzawodnictwo').

⁸⁸ *СОПР* (= *Совет по изучению природных ресурсов СССР* 'Rada do Spraw Badań Bogactw Naturalnych ZSRR').

⁸⁹ *Совнархоз* (= *Совет народного хозяйства* 'Rada Gospodarki Narodowej').

⁹⁰ *Совнарком* (= *Совет народных комиссаров* 'Rada Komisarzy Ludowych').

⁹¹ *Совторпред* (= *советское торговое представительство* 'przedstawicielstwo handlowe ZSRR').

⁹² *Совполторг* (= *Советско-польское торговое акционерное общество* 'Radziecko-Polskie Handlowe Towarzystwo Akcyjne').

⁹³ *СР* (= *социалист революционер* 'socjalista rewolucjonista').

STO⁹⁴, stolpinskij galstuk⁹⁵, subotnik⁹⁶, szturmowiec⁹⁷, Tass⁹⁸, terarmja⁹⁹, Torgpred¹⁰⁰, Torgsin¹⁰¹, towarzyszcz ministra¹⁰², Tram¹⁰³, trockista, trockizm, trudarmja¹⁰⁴, trudodien¹⁰⁵, udarnichestwo¹⁰⁶, udarniki¹⁰⁷, ukom¹⁰⁸, Ukrnacmienizdat¹⁰⁹, W.A.P.P.¹¹⁰, W.C.I.K.¹¹¹, W.C.S.P.S.¹¹², W.Cz.K.¹¹³, W.K.P.¹¹⁴, W.K.T.¹¹⁵, wrieditiel¹¹⁶, wriemia rabotajet na nas¹¹⁷, W.O.K.S.¹¹⁸, zamkom¹¹⁹, zawiety Lenina¹²⁰, zawkom¹²¹.

W dalszej części artykułu przedstawiam jedynie wybrane jednostki odnotowane w ESWO, które zostały ujęte w artykule H. Bartwickiej *Słownictwo radzieckie w „Encyklopedycznym słowniku wyrazów obcych” Trzaski-Everta-Michalskiego* (materiał ten sygnuję skrótem Barts i numerem strony) i porównuję je z analogicznym słownic-

⁹⁴ CTO (= Совет труда и обороны ‘Rada Pracy i Obrony przy Radzie Komisarzy Ludowych’).

⁹⁵ ‘Krawat Stołypina; w gwarze bolszewickiej: szubienica’.

⁹⁶ ‘Czyn społeczny (pierwotnie wykonywany w sobotę)’.

⁹⁷ ‘Przodownik pracy’.

⁹⁸ ТАСС (= Телеграфное агентство СССР ‘Agencja Telegraficzna ZSRR’).

⁹⁹ Терармия (= территориальная армия ‘wojsko terytorialne’).

¹⁰⁰ Торгпред (= торговый представитель ‘przedstawiciel handlowy ZSRR za granicą’).

¹⁰¹ Торгсин (= торговля с иностранцами ‘Zjednoczenie do Spraw Handlu z Obcokrajowcami’).

¹⁰² ‘Wiceminister’.

¹⁰³ Por. przyp. 8.

¹⁰⁴ Трудармия (= трудовая армия ‘oddziały wojskowe, w których obywatele wykonywali roboty przymusowe’).

¹⁰⁵ ‘Przepracowany dzień, roboczodniówka’.

¹⁰⁶ ‘Gwałtowne działanie zmierzające do szybkiego osiągnięcia wytyczonego celu’.

¹⁰⁷ Por. przyp. 97.

¹⁰⁸ Уком (= уездный комитет ‘komitet powiatowy’).

¹⁰⁹ Украинизация (= Украинское государственное издательство литературы для национальных меньшинств ‘Ukraińskie Wydawnictwo Państwowe Literatury dla Mniejszości Narodowych’).

¹¹⁰ ВАПП (= Всесоюзная ассоциация пролетарских писателей ‘Wszechzwiązkowe Stowarzyszenie Pisarzy Proletariackich’).

¹¹¹ ВЦИК (= Всероссийский центральный исполнительный комитет ‘Ogólnorosyjski Centralny Komitet Wykonawczy’).

¹¹² ВЦСПС (= Всероссийский центральный совет профессиональных союзов ‘Ogólnorosyjska Centralna Rada Związków Zawodowych’).

¹¹³ ВЧК (= Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем ‘Ogólnorosyjska Nadzwyczajna Komisja do Walki z Kontrewolucją i Sabotażem’).

¹¹⁴ ВКП (= Всесоюзная коммунистическая партия (большевиков) ‘Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików)’).

¹¹⁵ ВКТ (= Всеобщая конфедерация труда ‘Powszechna Konfederacja Pracy’).

¹¹⁶ ‘Ten, który umyślnie szkodzi państwu radzieckiemu’.

¹¹⁷ ‘Czas pracuje za nas (hasło agitacyjne w Rosji radzieckiej)’.

¹¹⁸ ВОКС (= Всесоюзное общество культурной связи с заграницей ‘Wszechzwiązkowe Towarzystwo Łączności Kulturalnej z Zagranicą’).

¹¹⁹ Замком (= заместитель комиссара ‘zastępca komisarza’).

¹²⁰ ‘Nakazy, testament Lenina’.

¹²¹ Завком (= заводской комитет ‘rada zakładowa’).

twem zarejestrowanym w „Trybunie Radzieckiej” (materiał językowy pochodzący z „Trybuny Radzieckiej” opatruję dokładną lokalizacją).

Według H. Bartwickiej „przenikanie do polszczyzny słownictwa radzieckiego napotykało na zrozumiały opór”. Było to niewątpliwie związane z wcześniejszymi skomplikowanymi stosunkami historycznymi, konfliktami i sporami, które łączyły oba nasze państwa (BartS, 2007, s. 8)¹²².

Znaczna część sowietyzmów zarejestrowanych w ESWO znalazła odzwierciedlenie na stronach „Trybuny Radzieckiej”. Gazeta ukazywała się od kwietnia 1927 r. do października 1938 r. Początkowo była organem Centralnego Biura Polskiego Komitetu Centralnego Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików). W skład jej redakcji wchodził czołowy polscy działacze komunistyczni w Rosji radzieckiej (m.in. Tomasz Dąbał, Jan Neyman, Bruno Jasiński), w związku z czym pełniła ona funkcje koordynatora wszystkich działań związanych z radzieckim eksperymentem polonijnym (Sierocka, 1963, s. 54; Iwanow, 1991, ss. 228–229). Zabierała głos w najważniejszych sprawach dotyczących polskiego środowiska. Na pierwszej stronie drukowano artykuł wstępny omawiający aktualne wydarzenia polityczne w ZSRR bądź kwestie dotyczące Polonii radzieckiej. W gazecie publikowali T. Dąbał, B. Skarbek, F. Kon, H. Żarski, B. Jasiński, W. Wandurski, M. Zdziarski, H. Politur, B. Przybyszewski i in. (Sierocka, 1968, s. 52). Początkowo „Trybuna Radziecka” była tygodnikiem, od roku 1928 zaczęła ukazywać się „dwa razy w pięciodniówce”, a w roku 1932 przekształciła się w gazetę codzienną (Sierocka, 1968, s. 52). W drugiej połowie lat 30. XX w., w okresie likwidacji polskiej autonomii narodowej i antypolskich represji, „Trybuna Radziecka” utraciła swój narodowościowy charakter, stała się jedną z wielu typowych gazet radzieckich, pozostając polską tylko ze względu na język (Iwanow, 1991, s. 229)¹²³.

Polszczyzna zarówno „Trybuny Radzieckiej”, tak jak i innych czasopism polsko-języcznych wydawanych w dwudziestoleciu międzywojennym w ZSRR, była językiem ogólnopolskim, jednak ściśle odwzorowującym radziecki język rosyjski (Mędelska, 2008, s. 278). Prasa posługiwała się nowomową, czyli sztampowym językiem komunikowania się władzy komunistycznej ze społeczeństwem¹²⁴. Jedną z najważniejszych cech tej „nowej” polszczyzny była obecność w jej zasobie leksykalnym sowietyzmów – nowego słownictwa epoki radzieckiej (Mędelska & Marszałek, 2003, s. 64)¹²⁵. Pojawienie się

¹²² Należy dodać, że wśród jednostek zgromadzonych w ESWO są też takie, które notowane były wcześniej w polszczyźnie, np. *artel*, *bolszewik*, *bolszewizm*, *człowiek rosyjski // istinno-rosyjski // istinno-ruski*, *mieszewik*, *towarzysz ministra* (por. KarR, 1996, ss. 151, 153, 152, 311, 291, 163) czy w dwudziestoleciu międzywojennym, np. *czerezwycajka*, *kułak* (por. Sarnowski, 2009, s. 495).

¹²³ Cała prasa radziecka (również ta w języku polskim) była całkowicie podporządkowana partii komunistycznej (Życki, 2006, s. 6).

¹²⁴ O języku nowomowy zob. Głowiński, 1990.

¹²⁵ Jest to cecha charakterystyczna polszczyzny radzieckiej, rejestrowana w wielu innych źródłach, np. w prasie na Białorusi radzieckiej (por. GrejPB, 2008, s. 192) czy w kijowskim „Sierpie” wydawanym

ich na łamach „Trybuny Radzieckiej” nie było więc przypadkowe czy okazjonalne. Jednostki te były powszechnie używane w okresie międzywojennym przez radzieckich Polaków. Trzeba jednak pamiętać, że w analizowanym okresie polska mniejszość narodowa w Związku Radzieckim była całkowicie odizolowana od świata zewnętrznego, oderwana od żywego nurtu polszczyzny etnicznej. Nowe zjawiska, pojęcia, instytucje, które pojawiły się w porewolucyjnych warunkach, musiały otrzymać swoje nazwy. Są wśród nich zarówno wyrazy utworzone według rosyjskich wzorców, jak i nowotwory językowe niemające swoich ekwiwalentów w języku rosyjskim. Radzieckim Polakom wyrazy te były doskonale znane, natomiast Polakom zamieszkującym centralne regiony Polski w dwudziestoleciu międzywojennym – całkowicie obce. Por. uwagę Z. Kubalskiej o rozwoju języka polskiego w Rosji radzieckiej:

Powstają nowe pojęcia, a więc nowe wyrazy. Powstają samorzutnie, co dnia prawie. Powtarzane przez miliony ust, tłoczące się w oczy czarnymi znaczkami drukowanych liter, zyskują od razu prawo obywatelstwa, stają się słowami codziennymi, niezastąpionymi... (Kubalska, 1933, s. 15).

I dalej:

Jednak w trosce o utrzymanie jednego języka polskiego, należy odróżnić terminologię, odróżniać tzw. sowietyzmy, oznaczające nowe pojęcia, powstałe w toku nowego życia socjalistycznego od **czystości i prawidłowości języka** (Kubalska, 1933, s. 19).

Według J. Mędelskiej i M. Cieszkowskiego, w polszczyźnie etnicznej w tym okresie nie było jeszcze skodyfikowanego słownictwa, które nazywałoby nowe radzieckie realia, a najpotrzebniejsze sowietyzmy pojawiły się później (Cieszkowski & Mędelska, 2010, s. 109).

Słusznie więc zauważyła H. Bartwicka, że większość zarejestrowanych w ESWO sowietyzmów nigdy nie była używana przez Polaków. Zapożyczenia te nie są zasy-milowane. W zasadzie podane są w transkrypcji, mają całkowicie obcą formę (por.: *chozrazszcot, junoszeskoje dwiżenje, otiec otieczestwa, socsoriewnowanje, trudodień, wrieditiel, wriemia rabotajet na nas*) i raczej powinny znaleźć się w słowniku dwujęzycznym. Wiele spośród haseł dotyczących radzieckich realiów ma zbyt zwięzłe objaśnienia, brak w nich komentarza realioznawczego, który ułatwiłby polskiemu czytelnikowi zrozumienie obcej mu rzeczywistości (BartS, 2007, s. 9)¹²⁶. Jest też w ESWO grupa sowietyzmów całkowicie przyswojonych przez polszczyznę, o czym świadczy wprowadzenie ich do rejestru haseł polskich słowników definicyjnych (głównie SJPD, PSWP). Zostały one przejęte w oryginalnej postaci fonetycznej

w latach 1922–1925 (por. Skydan, 2012, s. 312).

¹²⁶ Przykładowo dotyczy to hasła *oktiabryny* oznaczającego ‘chrzest komunistyczny’. Była to cywilna uroczystość polegająca na nadaniu „ideowego” imienia noworodkowi, zastępująca tradycyjne chrzciny, będąca całkowicie niezrozumiała dla Polaka z centrum.

wraz ze znaczeniem, a następnie poddały się adaptacji fonetyczno-morfologicznej języka zapożyczającego. Są to m.in. *agitka*, *bolszewik*, *bolszewizm*, *kołchoz*, *komsomolec*, *Komsomoł*, *komunizm*, *leninizm*, *marksista*, *marksizm*, *mieńszewik*, *sowchoz*, *sowiecki*, *sowietyzacja*, *sowietyzować*, *spartakiada*, *stachanowiec*, *stalinizm*, *trockista*, *trockizm*¹²⁷.

Analizując sowietyzmy zarejestrowane w ESWO, H. Bartwicka wyróżnia dwie warstwy słownictwa. Jedną tworzą jednostki, które, według niej, nigdy nie były w powszechnym użyciu w polszczyźnie ogólnej i są zbyteczne w jednojęzycznym słowniku wyrazów obcych. Prawdopodobnie mogły pojawiać się w polszczyźnie jedynie okazjonalnie w tekstach publicystycznych, w których zyskiwały odcień żartobliwy czy ironiczny (np. *ispołkom*, *komandir*, *krasnoarmiejec*, *oburzuaziwanje*, *otiec otieczestwa*, *otlicznik*, *piatiletka*, *politgramota*, *polpred*, *rabfak*, *sielsowiet*, *sowiet*, *trudodień*, *udarniki*, *zawkom*; BartS, 2007, ss. 9, 11).

Do warstwy drugiej badaczka zaliczyła jednostki stanowiące jedyne nazwy określonych desygnatów niezbędnych do opisanie socjalistycznej rzeczywistości w Rosji radzieckiej i będących zapożyczeniami całkowicie przyswojonymi przez język polski (np. *agitka*, *bolszewik*, *kołchoz*, *kołchoźnik*, *komsomolec*, *komsomoł*, *komunizm*, *leninizm*, *mieńszewik*, *nep*, *sowchoz*, *sowietyzacja*, *stachanowiec*, *stalinizm*¹²⁸; BartS, 2007, s. 11).

Poniżej zamieszczam spis sowietyzmów wyekscerpowanych z „Trybuny Radzieckiej”, które jednocześnie zostały zarejestrowane przez ESWO. Wyrazy podkreślone omówiono lub wspomniano w artykule H. Bartwickiej (BartS, 2007).

agitka, *artel*, *bolszewik*, *czerwońcowy*¹²⁹, *CK*¹³⁰, *czystka*, *gepeowiec*¹³¹, *gostizdat*, *ispołkom*, *jacejka*, *kołchoz*, *kołchoźnik*, *komsomolec*, *komsomoł*, *komunizm*, *komwuz*, *krasnoarmiejski*¹³², *kułak*, *liszeńcy*, *łazikostwo*, *mieńszewik*, *narkom*, *narkomat*, *Narkomindiel*, *narkomwnudielec*¹³³, *nep*, *osoawjachim*, *otliczniki*, *partnagruzka*, *piatiletka*, *pieriedyszka*, *politbiuro*, *politgramota*, *politwydział*¹³⁴, *progul*, *rabfak*, *rewkom*, *rewwojensowiet*, *sielso-*

¹²⁷ Przykładowo rzeczownik *artel* poddał się fonetycznej adaptacji przez substytucję rosyjskiej miękkiej spółgłoski *t' → t* (*артель → artel*) oraz fleksyjnej przez zmianę rodzaju żeńskiego na męski. W rzeczowniku *marksista* mamy do czynienia z adaptacją słowotwórczą, w której rosyjski sufix *-ucm* został zamieniony polskim przyrostkiem *-ista*.

¹²⁸ W zasadzie tego typu słownictwo można nazwać radzieckimi internacjonalizmami, czyli jednostkami leksykalnymi oznaczającymi realia charakterystyczne nie tylko dla Związku Radzieckiego, ale i dla innych państw (Протченко, 1975, s. 57), które przyjęły ustrój socjalistyczny.

¹²⁹ W ESWO *czerwoniec*.

¹³⁰ W ESWO *CIK*.

¹³¹ W ESWO *GPU*.

¹³² W ESWO *krasnoarmiejec*.

¹³³ W ESWO *Narkomwnudiel*.

¹³⁴ W ESWO *politotdiel*.

wiet, sowchoz, sowiecki, sowiet, stachanowiec, subotnik, szturmowiec, terarmista¹³⁵, ukom, zawkom.

Wybrane sowietyzmy¹³⁶ zaprezentuję w takim układzie, jaki przyjęła H. Bartwicka (BartS, 2007). Wszystkie analizowane jednostki, w odróżnieniu od polszczyzny ogólnej, w porewolucyjnej polszczyźnie radzieckiej występowały bez żadnych ograniczeń (często świadczy o tym ich duża frekwencja tekstowa), notowano je w innych źródłach radzieckich pochodzących z okresu międzywojennego (w prasie polskojęzycznej na Ukrainie radzieckiej, na Białorusi radzieckiej, w prasie moskiewskiej, np. „Kulturze Mas”, w słowniku polsko-rosyjskim i rosyjsko-polskim J. Krasnego [KRPS], pracach polskich komunistów, np. Tomasz Dąbala).

Prezentując poszczególne sowietyzmy, podaję najpierw definicję i informacje zawarte w ESWO, a następnie przytaczam ilustrację tekstową z „Trybuny Radzieckiej” (w nawiasie sygnalizuję ogólną liczbę wystąpień), w dalszej kolejności przywołuję poświadczenia z innych źródeł (ze szczególnym uwzględnieniem przykładów zarejestrowanych w polszczyźnie radzieckiej), dane ze słowników definicyjnych języka polskiego, późniejsze (czyli powojenne) zapisy z kresów północno-wschodnich i południowo-wschodnich (również z gwar), informacje zawarte w pracach językoznawczych (np. gromadzących powojenne neologizmy, rusycyzmy używane w powojennej Polsce), sygnalizuję także rejestrację hasła w słowniku sowietyzmów W. M. Mokijenki i T. G. Nikityny [TSJS]. Na końcu opisu zamieszczam rosyjski odpowiednik omawianego hasła.

Warstwa pierwsza

- **Ispołkom** skrót od *Ispołnitelnyj Komitet* ‘komitet wykonawczy’ (ESWO)

*Dane te mówią o zwiększeniu się [...] ilości kobiet w radach i ispołkomach*¹³⁷ [...] – TR 30/75/5¹³⁸ (2 wyst.); zapisy równoległe w SkydU, 2012, s. 313 (z Ukrainy radzieckiej) i JoS, 2004, s. 55 (z Wileńszczyzny); późniejszy przykład z gwar pnkres. w MaryGZP, 1996, s. 172 (*rajispołkom*); notuje TSJS; ros. *исполком* (= *исполнительный комитет* ‘ts.’) (TSRJa);

- **jaczejka** ‘komórka; grupa ludzi zakonspirowana w celu propagandy pewnych zasad politycznych, zwłaszcza komunistycznych’ (ESWO)

¹³⁵ W ESWO *terarmja*.

¹³⁶ Ze względu na skromne rozmiary opracowania, dostosowane do wymogów redakcyjnych, przedstawiam tu jedynie część zebranego materiału.

¹³⁷ Zachowuję pisownię oryginału.

¹³⁸ Cyfry oznaczają kolejno: rok wydania „Trybuny Radzieckiej”, numer, stronę.

*Do okręgu mińskiego przesłano list instrukcyjny [...] o pracy jacezejek ateistów [...] – TR 29/2/3 (ok. 50 wyst.); równoległe przykłady z Wileńszczyzny w JoMarMędU, 1999, s. 373, JoRCP, 2002, z Kowieńszczyzny w GraczJCh, 2003, z Białorusi radzieckiej w GreJPB, 2008, ss. 106, 114, 115, 202, z Ukrainy radzieckiej w RostR, 2010, s. 201, SkydU, 2012, ss. 313, 315, 316; powojenne poświadczenia z prasy wileńskiej w MędJP-II, 2000, s. 278 i MędJP-III, 2004, s. 235; notuje TSJS; ros. *ячейка* ‘najmniejsza jednostka organizacyjna, komórka’ (TSRJa);*

- **liszeńcy** (od *liszit*, pozbawić) ‘pozbawieni praw w Rosji sowieckiej, należący do dawnych warstw przywilejowanych’ (ESWO)

*Kilka słów o przyjmowaniu do kolektywów byłych kułaków i dzieci liszeńców – TR 35/37/3 (4 wyst.); zapis równoległy z Wileńszczyzny w JoS, 2004, s. 57; w PSWP z ros., hist. ‘w Związku Radzieckim przed 1936 rokiem: ludzie, którym odebrano prawa obywatelskie i wyborcze z powodu dawnej przynależności do klasy posiadaczy, oskarżonych o wyzysk’; w SWOiZO z ros.; notuje TSJS; ros. *лишеницы* ‘ts.’ (w TSRJa z kwalif. *neol., hist.*);*

- **otliczniki** ‘robotnicy w Rosji sowieckiej najlepiej pracujący’ (ESWO)

*Wśród nich są tankiści – otlicznicy [...] – TR 38/22/2 (13 wyst.); notuje TSJS; ros. *отличник* ‘doskonały, wzorowy pracownik’ (TSRJa);*

- **partnagruzka** skrót od *partijnaja nagruzka* ‘dodatkowa praca partyjna, obowiązek partyjny’ (ESWO)

*Studja trwają 2 lata [...] i zaliczają się jako „partnagruzka” [...] – TR 29/40/2; notuje TSJS; ros. *партнагрузка* ‘obowiązki partyjne, praca partyjna’ (w TSRJa jako *neol.*); skrót od *партийная нагрузка*;*

- **piatiletka** ‘pięcioletni plan gospodarczy w Rosji sowieckiej mający stworzyć mocne podstawy bytu ekonomicznego’ (ESWO)

*[...] sumienie jego [...] zostało poruszone przez „piatiletkę” sowiecką [...] – TR 30/42-43/1; zapis równoległy w JoS, 2004, s. 57 (z Wileńszczyzny); późniejsze poświadczenie w MędJP-II, 2000, s. 353; notuje TSJS; ros. *пятилетка* ‘jw.’ (w TSRJa jako *neol.*);*

- **politgramota** skrót od *politiczeskaja gramota* ‘elementarz polityczny’ (ESWO)

*[...] do kótek oświatowych, politgramoty itp. nie ciągną bo ich niema [...] – TR 29/19/2 (2 wyst.); poświadczenie równoległe w GreJPB, 2008, s. 159 (z Białorusi radzieckiej); z najnowszej polszczyzny ogólnej podaje SmółkNSP-2, 1999, s. 47; notuje TSJS; ros. *политграмота* ‘krótki kurs podstawowych wiadomości politycznych’ (w TSRJa jako *neol.*); skrót od *политическая грамота*;*

- **rabfak** skrót od *raboczij fakultiet* ‘fakultet robotniczy, trzyletnie kursy przygotowujące młodzież robotniczą do uniwersytetu’ (ESWO)

*Miliony młodzieży robotniczej [...] studjują w wieczorowych wyższych uczelniach, technicach, na rabfakach [...] – TR 37/121/2 (kilkadziesiąt wyst.); zapis równoległy w SkydU, 2012, s. 315 (z Ukrainy radzieckiej); powojenne poświadczenia z polszczyzny wileńskiej w MędJP-II, 2000, s. 383, MędJP-III, 2004, s. 595 i z gwar pdkres. w OstapUS, 2002, s. 138; notuje TSJS; ros. *рабфак* ‘jw.’ (w TSRJa jako *neol.*); skrót od *рабочий факультет*;*

- **sielsowiet** ‘rada wiejska’ (ESWO)

*Poco się babo pchasz do sielsowietu? – TR 29/4/3; zapis równoległy w JoS, 2004, s. 56 (z Wileńszczyzny), w KRPS (z polszczyzny moskiewskiej) oraz w SkydU, 2012, s. 314 (z Ukrainy radzieckiej); powojenne poświadczenia z prasy wileńskiej w MędJP-III, 2004, s. 657, z gwar pnkres. w RiegW, 2010, s. 31, LiczP, 2012, s. 189, z gwar pdkres. w CechT, 1999, s. 220; notuje TSJS; ros. *сельсовет* ‘jw.’ (w TSRJa jako *neol.*); skrót od *сельский совет*;*

- **sowiet** ‘zgromadzenie, rada składająca się z przedstawicieli robotników, chłopów i żołnierzy, bezpośrednio wybranych przez lud, stanowiąca podstawę ustroju państwowego w Rosji’ (ESWO)

*Na uroczystym posiedzeniu moskiewskiego sowietu [...] delegacja z Donbasu wręczyła CK partii [...] latarkę górniczą – TR 27/34/1 (10 wyst.); równoległe zapisy w JoMarMędU, 1999, s. 373 (z Wileńszczyzny), GraczJCh, 2003 (z Kowieńszczyzny), w GraczR, 2007, s. 46 (Sowiety ‘Związek Radziecki’ z polszczyzny T. Dąbala) i w SkydU, 2012, ss. 314 i 315 (z Ukrainy radzieckiej); późniejsze poświadczenie z polszczyzny wileńskiej w MędJP-II, 2000, s. 405; notuje TSJS; ros. *совет* ‘rada’ (TSRJ);*

- **zawkom** skrót od *заводской комитет* ‘komitet fabryczny’ (ESWO)

[...] *kolegium redakcyjne winno dokładnie opowiedzieć o roli gazety w sprawie wyborów do zawkomów [...] – TR 30/49-50/2 (6 wyst.); poświadczenie równoległe w SkydU, 2012, s. 314 (z Ukrainy radzieckiej); notuje TSJS; ros. *завком* ‘rada zakładowa’ (w TSRJa jako *neol.*); skrót od *заводской комитет*.*

Warstwa druga

- **agitka** ‘w Rosji Sowieckiej książka lub sztuka teatralna propagująca pewne hasła polityczne’ (ESWO)

*Sztuka ta pretenduje na antyreligijną agitkę [...] – TR 29/52/4 (4 wyst.); zapis równoległy w KRPS (z polszczyzny moskiewskiej); w PSWP ‘ulotka, proklamacja, plakat, utwór o treści agitacyjnej’ (z ros., *pot.*, *środ.*), w SWJP ‘krótki film, utwór literacki, ulotka, przemówienie pełniące funkcję propagandową, służące agitacji’ (z ros., *pot.*), w USJP ‘ulotka, broszura, przemówienie itp. o treści agitacyjnej, propagandowej’ (z ros., *pot.*),*

w ISJP: „słowo potoczne używane z dezaprobatą”; poświadcza TSJS; ros. *azumka* ‘środek agitacyjny, np. plakat’ (w TSRJa z kwalif. *now.*);

- **czystka** ‘w politycznym znaczeniu unieszkodliwienie wszystkich elementów odnoszących się wrogo do danej partii, idei, państwa’ (ESWO)

O swym niegdyś krótkotrwałym należeniu do „Sokoła” [...] mówiłem [...] nawet ostatnio na zabraniu partyjnym, gdy przechodziłem czystkę partii – TR 30/4/4 (140 wyst.); zapis równoległy z polszczyzny moskiewskiej w KRPS, MędMarT, 2000, ss. 43 i 46; notuje SJPLe ‘usuwanie z partii, urzędów ludzi podejrzanych’; w PSWP z informacją o ros. pochodzeniu i kwalif. *pot.* ‘krytyczna analiza postaw i zachowań osób w danym środowisku, której rezultatem jest usunięcie ludzi niepożądanych w tej społeczności lub instytucji, pozbawienie ich zajmowanych stanowisk, przywilejów itp.’; w SWJP z ros. ‘pozbycie się osób niechcianych, niewygodnych z jakiejś organizacji, instytucji, środowiska’; w USJP z ros. *publ.* ‘usuwanie niewygodnych osób z jakichś środowisk, zwykle metodami ostrych represji, nacisków, szantażu itp.’; w ISJP ‘usuwanie ze stanowisk ludzi zatrudnionych w jakiejś instytucji, dokonywane np. ze względów politycznych’; w SPPAN ‘usuwanie niepożądanych osób z partii, władz, jakiejś instytucji, środowiska’; w SGP PAN z Białej Podlaskiej; ros. *чистка* ‘sprawdzanie pracowników radzieckich instytucji’ (TSRJa);

- **kołchoz** skrót od *kollektiwnoje chozjajstwo* ‘gospodarstwo zbiorowe; obszar ziemi przydzielony pewnej liczbie włościan do uprawy [...]; 80% zysku osiągniętego idzie na rzecz państwa i administracji, pozostałe 20% otrzymują chłopi w stosunku do przepracowanych godzin’ (ESWO)

W byłym majątku cara Romanowa [...] został zorganizowany kołchoz [...] – TR 29/14/3 (12 wyst.); równoległe poświadczenia w KRPS, MędMarT, 2000, ss. 43, 47 (z polszczyzny moskiewskiej), w SkydU, 2012, s. 314 (z Ukrainy radzieckiej), w JoS, 2004, s. 55 (z Wileńszczyzny); z polszczyzny okresu II wojny światowej podaje OstaszW, 1996, s. 276 oraz z języka polskiego w radzieckich więzieniach, łagrach, na zesłaniu – OstaszP, 1996, s. 333; w SJPD ‘wielkie spółdzielcze gospodarstwo rolne w ZSRR’, w PSWP ‘duża rolnicza spółdzielnia produkcyjna, w której własność majątkowa, zwłaszcza w postaci ziemi, narzędzi i plonów, jest uspołeczniona’ (z ros.), w SWJP ‘uspołecznione, mało wydajne gospodarstwo rolne w ZSRR, rolnicza spółdzielnia produkcyjna, powstała w latach 30. w drodze przymusu i terroru [...]’ (z ros.), w USJP ‘rolnicza spółdzielnia produkcyjna w ZSRR’ (z ros.), w ISJP ‘wielkie spółdzielcze gospodarstwo rolne w ZSRR, w którym ludzie pracowali w zamian za pensję’; w SWOiZO z ros. skrót od *kol(lektiwnoje) choz(jastwo)*; znane z gwar pnkres. (np. KarOG, 1999, s. 86; RutP, 2012, s. 283; RiegW, 2010, s. 31) i pdkres. (NepO, 1999, s. 168; LiczP, 2012, s. 190; ModzRiegS, 2008, s. 302); notuje TSJS; ros. *колхоз* ‘ts.’ (w TSRJa jako *neol.*); skrót od *коллективное хозяйство*;

- **nep** skrót od *nowaja ekonomическая политика* ‘nowa polityka gospodarcza, kierunek gospodarczy w Rosji rozpoczęty pod koniec życia Lenina’ (ESWO) [...] *musi [...] reagować na wszelkie nieuniknione trudności [...] wynikające z nepu* – TR 28/23/1 (13 wyst.); w PSWP ‘polityka gospodarcza bolszewików prowadzona w państwie radzieckim w latach 1921 – 1929 (według projektu Włodzimierza Lenina) w celu przyspieszenia odbudowy gospodarczej kraju poprzez powrót do gospodarki rynkowej, z zachowaniem monopolu własności państwowej’, w USJP (skrót ros.) ‘nowa polityka ekonomiczna’, w SWOiZO z ros.; notuje TSJS; ros. *нep* ‘ts.’ (w TSRJa jako *neol.*); skrót od *новая экономическая политика*;

- **sowchoz** skrót od *sowietskoje chozjajstwo* ‘sowieckie gospodarstwo, gospodarstwo rolnicze, które miało być wzorem dla ludności wiejskiej’ (ESWO)
W roku bieżącym sowchozy zbożowe i hodowlane znacznie udoskonaliły jakość swej pracy – TR 35/162/4 (kilkadziesiąt wyst.); zapisy równoległe w KRPS, MędmarT, 2000, s. 43 (z polszczyzny moskiewskiej), w GreJPB, 2008, ss. 113, 136 (z Białorusi radzieckiej), w SkydU, 2012, ss. 314, 315 (z Ukrainy radzieckiej), w JoS, 2004, s. 56 (z Wileńszczyzny); z polszczyzny okresu II wojny światowej podaje OstaszW, 1996, s. 273 oraz z języka polskiego w radzieckich więzieniach, łagrach, na zesłaniu – OstaszP, 1996, s. 333; w SJPD ‘w Związku Radzieckim: państwowe gospodarstwo rolne’, podobnie w PSWP (z ros.), w SWJP ‘kiedyś w ZSRR: państwowe gospodarstwo rolne’ (z ros.), w USJP ‘gospodarstwo radzieckie’, w SWOiZO z ros. ‘państwowe gospodarstwo rolne w ZSRR’¹³⁹; notuje TSJS; ros. *совхоз* ‘ts.’ (w TSRJa jako *neol.*); skrót od *советское хозяйство*;

- **stachanowcy** ‘robotnicy w Rosji sowieckiej należący do ruchu rozpoczętego pod hasłem zwiększenia wydajności pracy (zainicjował go robotnik Stachanow, stąd nazwa)’ (ESWO)
Doskonale obrodziło zboże na nawadnianych polach stachanowców [...] – TR 37/114/2 (ok. 30 wyst.); rejestruje z ros. SJPD ‘przodownik pracy w Związku Radzieckim’, w PSWP z kwalif. *daw.*, w SWJP i USJP z ros.; poświadczenia z powojennej polszczyzny wileńskiej w MędJP-II, 2000, s. 410, MarS, 2006, s. 116; wśród egzotyzmów-sowietyzmów, które z czasem stały się internacjonalizmami w ogpól. rejestruje JawO, 1983, s. 74¹⁴⁰; notuje TSJS; ros. *стахановец* ‘ts.’ (w TSRJa jako *neol.*).

Wśród sowietyzmów występujących w źródle radzieckim (TR) i polskim (ESWO) na uwagę zasługuje przymiotnik *sowiecki*. W ESWO w siatce haseł przymiotnik ten

¹³⁹ Postać *sowchozofabryka* ‘zakład produkcyjny (fabryka) na terenie sowchozu’ (z ros.) zanotowała Zagrodnikowa, 1982, s. 332 wśród neologizmów w prasie polskiej końca lat 70. XX w.

¹⁴⁰ M. Sarnowski podaje, że eponim ten pojawił się w polszczyźnie ogólnej dopiero po II wojnie światowej (Sarnowski, 2004, s. 275).

objaśniony jest za pomocą słowa ‘radziecki’. Co ciekawe, w definicjach wyrazów dotyczących radzieckiej rzeczywistości częściej pojawia się słowo *sowiecki* (33 razy) niż *radziecki* (4 razy; BartS, 2007, s. 11). Przymiotnik *sowiecki* w ESWO nie został opatrzony żadnym kwalifikatorem ekspresyjno-oceniającym, chociaż według M. Głowińskiego w prasie polskiej takie wyrazy, jak: *Sowiety*, *sowiecki* oraz *bolszewicki*, *bolszewik* i in. już w dwudziestoleciu międzywojennym zyskały negatywne zabarwienie. W PRL-u przymiotnik *sowiecki* przełożono na *radziecki*, a pozostałych wyrazów unikano (Głowiński, 1990, s. 18). W „Trybunie Radzieckiej”, podobnie jak w ESWO, przymiotnik *sowiecki* ma zabarwienie neutralne, por.: [...] *sztuka sowiecka* [...] *zetknąwszy się z masami robotniczymi za rubieżą porywa je i zachwyca* – TR 37/116/3; [...] *gospodarki sowieckie winny rozszerzyć obszar zasiewów* [...] – TR 30/1/3.

Ten pobieżny przegląd sowietyzmów pokazuje, że choć w polszczyźnie etnicznej zajmowały one marginalną pozycję, to w porewolucyjnej polszczyźnie radzieckiej zadomowiły się one na dobre, a wiele z nich rejestrowano w innych źródłach pochodzących z okresu międzywojennego (np. *agitka*, *czystka*, *gostizdat*, *komsomolec*, *kułak*, *partnagruzka*, *politgramota*, *rewkom*, *szturmowiec*, *zawkom*). Niektóre notowano w późniejszych wariantach tej odmiany języka polskiego (np. *artel*, *jaczejka*, *partnagruzka*, *sielsowiet*, *szturmowiec*).

Według H. Bartwickiej (BartS, 2007, s. 11) przedstawiona w ESWO radziecka leksyka ilustruje osobliwe procesy zachodzące w języku rosyjskim, dokumentuje ideologizację języka, odzwierciedla mentalność Rosjan, pokazuje historię Rosji. Z drugiej strony, sowietyzmy, które pojawiły się w „Trybunie Radzieckiej”, są odzwierciedleniem warunków życia i języka Polaków mieszkających w Rosji radzieckiej w okresie międzywojennym. Są również świadectwem zmian zachodzących w tej odmianie polszczyzny i dokumentują zarazem osobliwy fragment historii języka polskiego, zasługujący na dogłębne zbadanie.

Wykaz skrótów bibliograficznych

- BartS – Bartwicka, H. (2007). Słownictwo radzieckie w Encyklopedycznym słowniku wyrazów obcych Trzaski-Everta-Michalskiego. W E. Laskowska & M. Jaracz (Red.), *Język, historia, polityka* (ss. 7–13). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, nr 17).
- CechT – Cechosz, I. (1999). Teksty z Hreczan z komentarzem językowym. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 215–227). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- GraczJCh – Graczykowska, T. (2003). *Język kowieńskiego tygodnika „Chata Rodzinna”. Przyczynek do badań nad polszczyzną północnokresową w dwudziestoleciu międzywojennym* (maszynopis rozprawy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem J. Mędelskiej, przechowywany na Wydziale Filologicznym UMK w Toruniu).

- GraczR – Graczykowska, T. (2007). Rusycyzmy i sowietyzmy w tekstach Tomasza Dąbala (przedstawiciela polskich komunistów przebywających w okresie międzywojennym w ZSRR). W E. Laskowska & M. Jaracz (Red.), *Język, historia, polityka* (ss. 39–49). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, nr 17).
- GreJPB – Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Biesiadowska-Magdziarz, M. (2008). *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym: Polszczyzna pisana*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- JawO – Яворская, Ю. А. (1983). *Очерки по русско-польским языковым взаимодействиям*. Szczecin: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.
- JoMarMędU – Joachimiak, J., Marszałek, M., & Mędelska, J. (1999). Uwagi o naleciałościach regionalnych w międzywojennej prasie wileńskiej i lwowskiej (próba porównania). W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 364–375). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- JoRCP – Joachimiak, J. (2002). *Regionalne cechy północnokresowe w „Kurierze Wileńskim” (1924–1939)* (maszynopis rozprawy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem J. Mędelskiej, przechowywany na Wydziale Filologicznym UMK w Toruniu).
- JoS – Joachimiak, J. (2004). Sowietyzmy w polszczyźnie „Kurierza Wileńskiego” (1924–1939). *Acta Baltico-Slavica*, 28, 53–61.
- KarOG – Karaś, H. (1999). O gwarze Kamionki koło Solecznik. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 77–93). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- KarR – Karaś, H. (1996). *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- LiczP – Liczkiewicz, W. (2012). Pamięć oficjalna, pamięć zbiorowa uciskanej mniejszości a pamięć biograficzna: wspomnienia o represjach najstarszego pokolenia Polaków w Kamieniu Podolskim. W E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 5, ss. 187–198). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- MarS – Marszałek, M. (2006). *Słownictwo wydawnictw książkowych drukowanych na radzieckiej Litwie. Opis dyferencjalny*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- MaryGZP – Maryniakowa, I., Grek-Pabisowa, I., & Zielińska, A. (1996). *Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych Kresów północno-wschodnich*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- MędJP-II – Mędelska, J. (2000). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (T. 2: *Lata 1945–1959*). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- MędJP-III – Mędelska, J. (2004). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (T. 3: *Lata 1960–1979, Cz. 2: Słownictwo, wyrazy*). Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- MędMarT – Mędelska, J., & Marszałek, M. (2000). Twórzmy słownik „polskiego języka radzieckiego”. *Poradnik Językowy*, (8), 39–49.

- ModzRiegS – Modzelewska, R., & Rieger, J. (2008). Słownictwo gwary Satanowa pod Zbruczem. W J. Rieger (Red.), *Słownictwo kresowe. Studia i materiały* (ss. 261–366). Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- NepO – Nepop, L. (1999). O sytuacji językowej w Burtynie koło Połonnego. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 165–172). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- OstapUS – Ostapczuk, O. (2002). Uwagi o słownictwie reliktyw gwar polskich w okolicach Winnicy. W J. Rieger (Red.), *Język mniejszości w otoczeniu obcym* (ss. 135–141). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- OstaszP – Ostaszewska, D. (1996). Polszczyzna w radzieckich więzieniach i łagrach i na zesłaniu. W I. Bajerowa (Red.), *Język polski czasu drugiej wojny światowej (1939–1945)* (ss. 328–336). Warszawa: Energeia.
- OstaszW – Ostaszewska, D. (1996). Wpływy rosyjskie i ukraińskie. W I. Bajerowa (Red.), *Język polski czasu drugiej wojny światowej (1939–1945)* (ss. 271–281). Warszawa: Energeia.
- RiegW – Rieger, J. (2010). Wspomnienia Anny Krumplewskiej z Brasławszczyzny. W J. Rieger & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 4, ss. 25–43). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- RostR – Rostowska, M. M. (2010). Radziecki dwutygodnik „Głos Młodzieży” z 1925 r. przyczynek do opisu polskojęzycznej prasy dla dzieci i młodzieży w latach dwudziestych i trzydziestych. W J. Rieger & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 4, ss. 197–224). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- RutP – Rutkowska, K. (2012). Polska wyspa językowa w okolicy Merecza na Litwie. W E. Dziegiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 5, ss. 279–288). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- SkydU – Skydan, O. (2012). Uwagi o sowietyzmach w kijowskim „Sierpie” z lat 1922–1925. W E. Dziegiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 5, ss. 311–324). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- SmólkNSP-2 – Smólkowa, T. (Red.). (1999). *Nowe słownictwo polskie: Materiały z prasy lat 1985–1992* (Cz. 2: P – Ź). Kraków: Wydawnictwo IJP PAN. (*Prace Instytutu Języka Polskiego*, nr 108).
- TR – „Trybuna Radziecka” (1927–1938). Moskwa.

Wykaz skrótów słowników

- ESWO – Lam, S. (Red.). (1939). *Trzaski, Everta, Michalskiego encyklopedyczny słownik wyrazów obcych. Pochodzenie wyrazów, wymowa, objaśnienia pojęć, skróty, przysłowia, cytaty*. Warszawa: Księgarnia i Dom Wydawniczy Trzaska, Evert i Michalski.
- ISJP – Bańko, M. (Red.). (2000). *Inny słownik języka polskiego* (T. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- KRPS – Красный, Ю. (Red.). (1933). *Русско-польский словарь (65 000 слов, употребляемых в разговорной речи, политике, науке, литературе, технике и военном деле)*. Москва: Советская энциклопедия.
- PSWP – Zgółkowa, H. (Red.). (1994–2005). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* (T. 1–50). Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- SGP PAN – Karaś, M. (Red.), [od z. 4] Reichan, J., Urbańczyk, S. (Red.), [od z. 16] Okoniowa, J., Reichan, J. (Red.). (1977–). *Słownik gwar polskich*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk; [od r. 1992] Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- SJPD – Doroszewski, W. (Red.). (1958–1969). *Słownik języka polskiego* (T. 1–11). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SJPLe – Lehr-Splawiński, T. (Red.). (1938–1939). *Trzaski, Everta, Michalskiego Słownik języka polskiego* (T. 1: A–K, T. 2: L–Normalny). Warszawa: Księgarnia i Dom Wydawniczy Trzaska, Evert i Michalski.
- SPPAn – Anusiewicz, J., & Skawiński J. (1998). *Słownik polszczyzny potocznej*. Warszawa, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SRJaO – Ожегов, С. И. (1989). *Словарь русского языка*. Москва: Русский язык.
- SWJP – Dunaj, B. (Red.). (1998). *Słownik współczesnego języka polskiego* (T. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- SWOiZO – Kopaliński, W. (1980). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- TSJS – Мокиенко, В. М., & Никитина, Т. Г. (1998). *Толковый словарь языка Совдепии*. Санкт-Петербург: Фолио-Пресс.
- TSRJa – Ушаков, Д. Н. (Red.). (1935–1940). *Толковый словарь русского языка* (T. 1–4). Москва: Советская энциклопедия.
- USJP – Dubisz, S. (Red.). (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego* (T. 1–6). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bibliografia

- Anusiewicz, J., & Skawiński, J. (1998). *Słownik polszczyzny potocznej* [SPPAn]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bańko, M. (Red.). (2000). *Inny słownik języka polskiego* [ISJP] (T. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bartwicka, H. (2007). Słownictwo radzieckie w Encyklopedycznym słowniku wyrazów obcych Trzaski-Everta-Michalskiego [BartS]. W E. Laskowska & M. Jaracz (Red.), *Język, historia, polityka* (ss. 7–13). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 17).

- Cechosz, I. (1999). Teksty z Hreczan z komentarzem językowym [CechT]. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 215–227). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Cieszkowski, M., & Mędelka, J. (2010). O potrzebie podjęcia badań nad radziecką wersją języków mniejszości narodowych byłego Związku Radzieckiego. *Acta Baltico-Slavica*, 34, 103–119. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2010.008>
- Dąbał, T. (Tęgoborski, W.). (1929). *Polacy Związku Radzieckiego*. Moskwa: Centralne Wydawnictwo Ludów SSSR.
- Doroszewski, W. (Red.). (1958–1969). *Słownik języka polskiego* [SJPD] (T. 1–11). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (Red.). (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego* [USJP] (T. 1–6). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dunaj, B. (Red.) (1998). *Słownik współczesnego języka polskiego* [SWJP] (T. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Głowiński, M. (1990). *Nowomowa*. Warszawa: Wydawnictwo PEN.
- Graczykowska, T. (2003). *Język kowieńskiego tygodnika „Chata Rodzinna”: Przyczynek do badań nad polszczyzną północnokresową w dwudziestoleciu międzywojennym* [Gracz]Ch (Maszynopis rozprawy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem J. Mędelkiej). Wydział Filologiczny UMK, Toruń.
- Graczykowska, T. (2007). Rusycyzmy i sowietyzmy w tekstach Tomasza Dąbała (przedstawiciela polskich komunistów przebywających w okresie międzywojennym w ZSRR) [GraczR]. W E. Laskowska & M. Jaracz (Red.), *Język, historia, polityka* (ss. 39–49). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 17).
- Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Biesiadowska-Magdżiarz, B. (2008). *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym: Polszczyzna pisana* [Gre]PB. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Iwanow, M. (1991). *Pierwszy naród ukarany: Polacy w Związku Radzieckim 1921–1939*. Warszawa: PWN.
- Jasiński, B. (1929). O rewolucję językową. *Kultura Mas*, (1–2), 11–13.
- Joachimiak, J. (2002). *Regionalne cechy północnokresowe w „Kurierze Wileńskim” (1924–1939)* [JoRCP]. (Maszynopis rozprawy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem J. Mędelkiej). Wydział Filologiczny UMK, Toruń.
- Joachimiak, J. (2004). Sowietyzmy w polszczyźnie „Kuriera Wileńskiego” (1924–1939) [JoS]. *Acta Baltico-Slavica*, 28, 53–61.
- Joachimiak, J., Marszałek, M., & Mędelka, J. (1999). Uwagi o naleciałościach regionalnych w międzywojennej prasie wileńskiej i lwowskiej (próba porównania) [JoMarMędU]. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 364–375). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Karaś, H. (1996). *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów* [KarR]. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

- Karaś, H. (1999). O gwarze Kamionki koło Solecznik [KarOG]. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 77–93). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Karaś, M., Reichan, J., Urbańczyk, S., & Okoniowa, J. (Red.). (1977–). *Słownik gwar polskich* [SGP PAN]. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk; [od r. 1992] Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Kopaliński, W. (1980). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* [SWOiZO]. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Kubalska, Z. (1933). Rusycyzmy, sztuczne dziwolągi, a żywy język mas. *Kultura Mas*, (3), 15–18.
- Lam, S. (Red.). (1939). *Trzaski, Everta, Michalskiego encyklopedyczny słownik wyrazów obcych. Pochodzenie wyrazów, wymowa, objaśnienia pojęć, skróty, przysłowia, cytaty* [ESWO]. Warszawa: Księgarnia i Dom Wydawniczy Trzaska, Evert i Michalski.
- Lehr-Spławiński, T. (Red.). (1938–1939). *Trzaski, Everta, Michalskiego Słownik języka polskiego* [SJPLe] (T. 1, A–K, T. 2, L–Normalny). Warszawa: Księgarnia i Dom Wydawniczy Trzaska, Evert i Michalski.
- Liczkiewicz, W. (2012). Pamięć oficjalna, pamięć zbiorowa uciskanej mniejszości a pamięć biograficzna: Wspomnienia o represjach najstarszego pokolenia Polaków w Kamieniu Podolskim [Liczp]. W E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 5, ss. 187–198). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Marszałek, M. (2006). *Słownictwo wydawnictw książkowych drukowanych na radzieckiej Litwie: Opis dyferencjalny* [MarS]. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Maryniakowa, I., Grek-Pabisowa, I., & Zielińska, A. (1996). *Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych Kresów północno-wschodnich* [MaryGZP]. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Mędelska, J. (1999). *Język „Prawdy Wileńskiej”: Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Mędelska, J. (2000). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (T. 2, *Lata 1945–1959*) [MędJP-II]. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Mędelska, J. (2004). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (T. 3, *Lata 1960–1979, Cz. 2, Słownictwo, wyrazy*) [MędJP-III]. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Mędelska, J. (2008). Nowe, radzieckie realia odzwierciedlone w Moskiewskim słowniku rosyjsko-polskim, wydanym w latach 30. ubiegłego wieku. W E. Laskowska, I. Benenowska, & M. Jaracz (Red.), *Język, społeczeństwo, wartości* (ss. 275–285). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 18).
- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2000). Twórzmy słownik „polskiego języka radzieckiego” [MędMarT]. *Poradnik Językowy*, (8), 39–49.
- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2001). Z badań nad językiem polonii radzieckiej lat 1917–1939. W Ł. Szewczyk & M. Czachorowska (Red.), *Język polski w rozwoju* (ss. 111–121). Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.

- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2003). Język polski na Białorusi Radzieckiej okresu międzywojennego (kilka uwag na gorąco). *Acta Baltico-Slavica*, 27, 63–71.
- Modzelewska, R., & Rieger, J. (2008). Słownictwo gwary Satanowa pod Zbruczem [ModzRiegS]. W J. Rieger (Red.), *Słownictwo kresowe: Studia i materiały* (ss. 261–366). Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Nepop, L. (1999). O sytuacji językowej w Burtynie koło Połonnego [NepO]. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 165–172). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Orwell, G. (1989). *Rok 1984*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Ostapczuk, O. (2002). Uwagi o słownictwie relikwów gwar polskich w okolicach Winnicy. [OstapUS]. W J. Rieger (Red.), *Język mniejszości w otoczeniu obcym* (ss. 135–141). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Ostaszewska, D. (1996). Polszczyzna w radzieckich więzieniach i łagrach i na zesłaniu [OstaszP]. W I. Bajerowa (Red.), *Język polski czasu drugiej wojny światowej (1939–1945)* (ss. 328–336). Warszawa: Energeia.
- Ostaszewska, D. (1996). Wpływy rosyjskie i ukraińskie [OstaszW]. W I. Bajerowa (Red.), *Język polski czasu drugiej wojny światowej (1939–1945)* (ss. 271–281). Warszawa: Energeia.
- Piotrowski, T. (1994). *Z zagadnień leksykografii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rieger, J. (2010). Wspomnienia Anny Krumplewskiej z Braślowszczyzny [RiegW]. W J. Rieger & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 4, ss. 25–43). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Rostowska, M. M. (2010). Radziecki dwutygodnik „Głos Młodzieży” z 1925 r.: Przyczynek do opisu polskojęzycznej prasy dla dzieci i młodzieży w latach dwudziestych i trzydziestych [RostR]. W J. Rieger & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 4, ss. 197–224). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Rutkowska, K. (2012). Polska wyspa językowa w okolicy Merecza na Litwie [RutP]. W E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 5, ss. 279–288). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Sarnowski, M. (2004). Eponimy pochodzenia rosyjskiego: „stachanowiec” w języku polskim. *Acta Polono-Ruthenica*, 9, 273–282.
- Sarnowski, M. (2009). O jednym ze sposobów bytowania „rossiców” w języku i kulturze polskiej. *Acta Polono-Ruthenica*, 14, 487–496.
- Sierocka, K. (1963). *Z dziejów czasopiśmiennictwa polskiego w ZSRR („Kultura Mas” 1929–1937)*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Sierocka, K. (1968). *Polonia radziecka 1917–1939: Z działalności kulturalnej i literackiej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Skydan, O. (2012). Uwagi o sowietyzmach w kijowskim „Sierpie” z lat 1922–1925 [SkydU]. W E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 5, ss. 311–324). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Smółkowska, T. (Red.). (1999). *Nowe słownictwo polskie: Materiały z prasy lat 1985–1992* (Cz. 2, P – Ż) [SmółkNSP-2]. Kraków: Wydawnictwo IJP PAN

- Zagrodnikowa, A. (1982). *Nowe wyrazy i wyrażenia w prasie*. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa-Książka-Ruch”.
- Zgółkova, H. (Red.). (1994–2005). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* [PSWP] (T. 1–50). Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- Życki, A. (2006). *II Rzeczpospolita w publicystyce sowieckiej: Polityka, gospodarka, stereotypy*. Ostrołęka: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Społecznej.
- Горнфельд, А. Г. (1922). *Новые словечки и старые слова*. Петербург: Колосс.
- Гусейнов, Г. Ч. (2003). *Советские идеологи в русском дискурсе 1990-х годов*. Москва: Три квадрата.
- Ермакова, О. П. (2011). *Жизнь российского города в лексике 30–40-х годов XX века*. Москва: Флинта.
- Земская, Е. А. (1996). Клише новояза и цитация в языке постсоветского времени. *Вопросы языкознания*, 3, 3–31
- Земцов, И. Г. (1985). *Советский политический язык*. Londyn: Overseas publ. interchange.
- Земцов, И. Г. (2009). *Советский язык – энциклопедия советской жизни*. Москва: Вече.
- Зильберт, Б. А. (1994). Языковая личность и „новояз” эпохи тоталитаризма. W Б. А. Зильберт (Red.), *Языковая личность и семантика* (ss. 50–108). Волгоград: Перемена.
- Карцевский, С. И. (1923). *Язык, война и революция*. Берлин: Русское университетское издательство.
- Катцер, Ю. М., & Кунин, А. В. (1964). *Письменный перевод с русского языка на английский*. Москва: Высшая школа.
- Красный, Ю. (Red.). (1933). *Русско-польский словарь (65 000 слов, употребляемых в разговорной речи, политике, науке, литературе, технике и военном деле)* [KRPS]. Москва: Советская энциклопедия.
- Купина, Н. А. (2009). Советизмы: К определению понятия. *Политическая лингвистика*, 2(28), 35–40.
- Купина, Н. А. (1995). *Тоталитарный язык: Словарь и речевые реакции*. Екатеринбург: Издательство Урал.
- Маркасова, Е. (2011). Проблемы поиска и лексикографического описания советизмов 1920–1930 гг. *Russian Language Journal*, 61, 94–118.
- Мокиенко, В. М., & Никитина, Т. Г. (1998). *Толковый словарь языка Совдепии* [TSJS]. Санкт-Петербург: Фолио-Пресс.
- Ожегов, С. И. (1989). *Словарь русского языка* [SRJaO]. Москва: Русский язык.
- Павлова, С. В. (2011). *Оценочные советизмы в современном публицистическом тексте (на материале изданий «Коммерсантъ» и «Российская Газета» 2000–2010 гг.)*. Москва. Pobrano 20 czerwca 2016, z <http://www.dissercat.com/content/otsenochnye-sovetizmy-v-sovremennom-publitsisticheskom-tekste#ixzz4BaKZjh7R>

- Пихурова, А. А. (2005). *Судьба советизмов в русском языке конца XX – начала XXI в.: На материале словарей и текстов*. Саратов. Pobrano 3 lipca 2016, z <http://www.dslib.net/russkij-jazyk/sudba-sovetizmov-v-russkom-jazyke-konca-xx-nachala-xxi-veka-na-materiale.html>
- Поливанов, Е. Д. (1931). Революция и литературные языки Союза ССР. W E. Д. Поливанов (Red.), *За марксистское языкознание* (ss. 73–94). Москва: Федерация.
- Протченко, И. Ф. (1975). *Лексика и словообразование русского языка советской эпохи: Социолингвистический аспект*. Москва: Наука.
- Седакова, И. А. (1995). О советизмах в современной русской речи. W Н. М. Куренная (Red.), *Знакомый незнакомец: Социалистический реализм как историко-культурная проблема* (ss. 225–235). Москва: Институт славяноведения и балканистики.
- Селищев, А. М. (1928). *Язык революционной эпохи: Из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926)*. Москва: Работник просвещения.
- Селищев, А. М. (1968a). Выразительность и образность языка революционной эпохи. W А. М. Селищев, *Избранные труды* (ss. 147–158). Москва: Просвещение.
- Селищев, А. М. (1968b). Революция и язык. W А. М. Селищев, *Избранные труды* (ss. 141–146). Москва: Просвещение.
- Ушаков, Д. Н. (Red.). (1935–1940). *Толковый словарь русского языка* [TSRJa] (Т. 1–4). Москва: Советская энциклопедия.
- Яворская, Ю. А. (1983). *Очерки по русско-польским языковым взаимодействиям* [JawO]. Szczecin: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

Bibliography (Transliteration)

- Anusiewicz, J., & Skawiński, J. (1998). *Słownik polszczyzny potocznej* [SPPAn]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ваńко, М. (Ed.). (2000). *Inny słownik języka polskiego* [ISJP] (Vols. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bartwicka, H. (2007). Słownictwo radzieckie w Encyklopedycznym słowniku wyrazów obcych Trzaski-Everta-Michalskiego [BartS]. In E. Laskowska & M. Jaracz (Eds.), *Język, historia, polityka* (pp. 7–13). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 17)
- Cechosz, I. (1999). Teksty z Hreczan z komentarzem językowym [CechT]. In J. Rieger (Ed.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 2, pp. 215–227). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Cieszkowski, M., & Mędelka, J. (2010). O potrzebie podjęcia badań nad radziecką wersją języków mniejszości narodowych byłego Związku Radzieckiego. *Acta Baltico-Slavica*, 34, 103–119. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2010.008>
- Dąbał, T. (Tęgoborski, W.). (1929). *Polacy Związku Radzieckiego*. Moskwa: Centralne Wydawnictwo Ludów SSSR.

- Doroszewski, W. (Ed.). (1958–1969). *Słownik języka polskiego* [SJPD] (Vols. 1–11). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (Ed.). (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego* [USJP] (Vols. 1–6). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dunaj, B. (Ed.). (1998). *Słownik współczesnego języka polskiego* [SWJP] (Vols. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Ermakova, O. P. (2011). *Zhizn' rossijskogo goroda v leksike 30–40-kh godov XX veka*. Moskwa: Flinta.
- Głowiński, M. (1990). *Nowomowa*. Warszawa: Wydawnictwo PEN.
- Gornfel'd, A. G. (1992). *Novye slovechki i starje slova*. Petersburg: Koloss.
- Graczykowska, T. (2003). *Język kowieńskiego tygodnika „Chata Rodzinna”: Przyczynek do badań nad polszczyzną północnokresową w dwudziestoleciu międzywojennym* [Gracz]Ch] (Maszynopis rozprawy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem J. Mędelskiej). Wydział Filologiczny UMK, Toruń.
- Graczykowska, T. (2007). Rusycyzmy i sowietyzmy w tekstach Tomasza Dąbala (przedstawiciela polskich komunistów przebywających w okresie międzywojennym w ZSRR) [GraczR]. In E. Laskowska & M. Jaracz (Eds.), *Język, historia, polityka* (pp. 39–49). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 17).
- Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Biesiadowska-Magdziarz, B. (2008). *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym: Polszczyzna pisana* [Gr]PB]. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Guseĭnov, G. C. (2003). *Sovetskie ideologemy w russkom diskursie 1990-kh godov*. Moskwa: Tri kvadrata.
- I Avorskaia, I. A. (1983). *Ocherki po russko-pol'skim iazykovym vzaimodeĭstviiam* [JawO]. Szczecin: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.
- Iwanow, M. (1991). *Pierwszy naród ukarany: Polacy w Związku Radzieckim 1921–1939*. Warszawa: PWN.
- Jasieński, B. (1929). O rewolucję językową. *Kultura Mas*, (1–2), 11–13.
- Joachimiak, J. (2002). *Regionalne cechy północnokresowe w „Kurierze Wileńskim” (1924–1939)* [JoRCP]. (Maszynopis rozprawy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem J. Mędelskiej). Wydział Filologiczny UMK, Toruń.
- Joachimiak, J. (2004). Sowietyzmy w polszczyźnie „Kuriera Wileńskiego” (1924–1939) [JoS]. *Acta Baltico-Slavica*, 28, 53–61.
- Joachimiak, J., Marszałek, M., & Mędelska, J. (1999). Uwagi o naleciałościach regionalnych w międzywojennej prasie wileńskiej i lwowskiej (próba porównania) [JoMarMędu]. In J. Rieger (Ed.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 2, pp. 364–375). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Karaś, H. (1996). *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów* [KarR]. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

- Karaś, H. (1999). O gwarze Kamionki koło Solecznik [KarOG]. In J. Rieger (Ed.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 2, pp. 77–93). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Karaś, M., Reichan, J., Urbańczyk, S., & Okoniowa, J. (Eds.). (1977–). *Słownik gwar polskich* [SGP PAN]. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk; [od r. 1992] Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Kartsevskii, S. I. (1923). *IAзык, voına i revoliutsiia*. Berlin: Russkoe universitetskoe izdatel'stvo.
- Kattser, I. M., & Kunin, A. V. (1964). *Pis'mennyi perevod s russkogo iazyka na angliiskii*. Moskva: Vysshiaia shkola.
- Kopaliński, W. (1980). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* [SWOiZO]. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Krasnyĭ, I. (Ed.). (1933). *Russko-pol'skii slovar' (65 000 slov, upotrebliaemykh v razgovornoĭ rechi, politike, nauke, literature, tekhnike i voennom dele)* [KRPS]. Moskva: Sovetskaia entsiklopediia.
- Kubalska, Z. (1933). Rusycyzmy, sztuczne dziwolągi, a żywy język mas. *Kultura Mas*, (3), 15–18.
- Kupina, N. A. (1995). *Totalitarnyi iazyk: Slovar' i rechevye reaksii*. Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural.
- Kupina, N. A. (2009). Sovetizmy: K opredeleniiu poniatia. *Politicheskaia lingvistika*, 2(28), 35–40.
- Lam, S. (Ed.). (1939). *Trzaski, Everta, Michalskiego encyklopedyczny słownik wyrazów obcych. Pochodzenie wyrazów, wymowa, objaśnienia pojęć, skróty, przysłowia, cytaty* [ESWO]. Warszawa: Księgarnia i Dom Wydawniczy Trzaska, Evert i Michalski.
- Lehr-Splawiński, T. (Ed.). (1938–1939). *Trzaski, Everta, Michalskiego Słownik języka polskiego* [SJPLe] (Vol. 1: A–K, Vol. 2: L–Normalny). Warszawa: Księgarnia i Dom Wydawniczy Trzaska, Evert i Michalski.
- Liczekiewicz, W. (2012). Pamięć oficjalna, pamięć zbiorowa uciskanej mniejszości a pamięć biograficzna: Wspomnienia o represjach najstarszego pokolenia Polaków w Kamieniu Podolskim [LiczP]. In E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Eds.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 5, pp. 187–198). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Markasova, E. (2011). Problemy poiska i leksikograficznego opisanii sovetizmov 1920–1930 gg. *Russian Language Journal*, 61, 94–118.
- Marszałek, M. (2006). *Słownictwo wydawnictw książkowych drukowanych na radzieckiej Litwie: Opis dyferencjalny* [MarS]. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Maryniakowa, I., Grek-Pabisowa, I., & Zielińska, A. (1996). *Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych Kresów północno-wschodnich* [MaryGZP]. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Mędelska, J. (1999). *Język „Prawdy Wileńskiej”: Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Mędelska, J. (2000). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (Vol. 2: *Lata 1945–1959*) [MędJP-II]. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Mędelska, J. (2004). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (Vol. 3: *Lata 1960–1979*, Pt. 2, *Słownictwo, wyrazy*) [MędJP-III]. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.

- Mędelska, J. (2008). Nowe, radzieckie realia odzwierciedlone w Moskiewskim słowniku rosyjsko-polskim, wydanym w latach 30. ubiegłego wieku. In E. Laskowska, I. Benenowska, & M. Jaracz (Eds.), *Język, społeczeństwo, wartości* (pp. 275–285). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 18).
- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2000). Twórzmy słownik „polskiego języka radzieckiego” [MędMarT]. *Poradnik Językowy*, (8), 39–49.
- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2001). Z badań nad językiem polonii radzieckiej lat 1917–1939. In Ł. Szewczyk & M. Czachorowska (Eds.), *Język polski w rozwoju* (pp. 111–121). Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2003). Język polski na Białorusi Radzieckiej okresu międzywojennego (kilka uwag na gorąco). *Acta Baltico-Slavica*, 27, 63–71.
- Modzelewska, R., & Rieger, J. (2008). Słownictwo gwary Satanowa pod Zbruczem [ModzRiegS]. In J. Rieger (Ed.), *Słownictwo kresowe: Studia i materiały* (pp. 261–366). Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Mokienko, V. G., & Nikitina, T. G. (1998). *Tolkovyĭ slovar' iazyka Sovdepĭi* [TSJS]. Sankt-Petersburg: Folio-Press.
- Nepol, L. (1999). O sytuacji językowej w Burtynie koło Połonnego [NepO]. In J. Rieger (Ed.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 2, pp. 165–172). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Orwell, G. (1989). *Rok 1984*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Ostapczuk, O. (2002). Uwagi o słownictwie relikwów gwar polskich w okolicach Winnicy. [OstapUS]. In J. Rieger (Ed.), *Język mniejszości w otoczeniu obcym* (pp. 135–141). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Ostaszewska, D. (1996). Polszczyzna w radzieckich więzieniach i łagrach i na zesłaniu [OstaszP]. In I. Bajerowa (Ed.), *Język polski czasu drugiej wojny światowej (1939–1945)* (pp. 328–336). Warszawa: Energeia.
- Ostaszewska, D. (1996). Wpływy rosyjskie i ukraińskie [OstaszW]. In I. Bajerowa (Ed.), *Język polski czasu drugiej wojny światowej (1939–1945)* (pp. 271–281). Warszawa: Energeia.
- Ozhegov, S. I. (1989). *Slovar' russkogo iazyka* [SRJaO]. Moskwa: Russkii iazyk.
- Pavlova, S. V. (2011). *Otsenochnye sovetizmy v sovremennom publitsisticheskom tekste (na materiale izdaniĭ „Kommersant” i „Rossiĭskaia Gazeta” 2000–2010 gg.)*. Moskwa. Retrieved 20 June 2016, from <http://www.dissercat.com/content/otsenochnye-sovetizmy-v-sovremennom-publitsisticheskom-tekste#ixzz4BaKZjh7R>
- Pikhurova, A. A. (2005). *Sud'ba sovetizmov v russkom iazyke kontsa XX – nachala XXI v.: Na materiale slovarĕi i tekstov*. Saratov. Retrieved 3 July 2016, from <http://www.dslib.net/russkij-jazyk/sudba-sovetizmov-v-russkom-jazyke-konca-xx-nachala-xxi-veka-na-materiale.html>
- Piotrowski, T. (1994). *Z zagadnień leksykografii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Polivanov, E. D. (1931). Revoliutsiia i literaturnye iazyki Soiuza SSR. In E. D. Polivanov (Ed.), *Za marksistskoe iazykoznanie* (pp. 73–94). Moskwa: Federatsiia.

- Protchenko, I. F. (1975). *Leksika i slovoobrazovanie russkogo iazyka sovetskoj épokhi: Sotsiolingvisticheskiĭ aspekt*. Moskwa: Nauka.
- Rieger, J. (2010). Wspomnienia Anny Krumplewskiej z Braśławszczyzny [RiegW]. In J. Rieger & D. A. Kowalska (Eds.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 4, pp. 25–43). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Rostowska, M. M. (2010). Radziecki dwutygodnik „Głos Młodzieży” z 1925 r.: Przyczynek do opisu polskojęzycznej prasy dla dzieci i młodzieży w latach dwudziestych i trzydziestych [RostR]. In J. Rieger & D. A. Kowalska (Eds.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 4, pp. 197–224). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Rutkowska, K. (2012). Polska wyspa językowa w okolicy Merecza na Litwie [RutP]. In E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Eds.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 5, pp. 279–288). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Sarnowski, M. (2004). Eponimy pochodzenia rosyjskiego: „stachanowiec” w języku polskim. *Acta Polono-Ruthenica*, 9, 273–282.
- Sarnowski, M. (2009). O jednym ze sposobów bytowania „rossiców” w języku i kulturze polskiej. *Acta Polono-Ruthenica*, 14, 487–496.
- Sedakova, I. A. (1995). O sovietizmakh v sovremennoĭ russkoĭ rechi. In N. M. Kurennaia (Ed.), *Znakomyĭ neznakomets: Sotsialisticheskiĭ realizm kak istoriko-kul'turnaia problema* (pp. 225–235). Moskwa: Institut slavianovedeniia i balkanistiki.
- Selishchev, A. M. (1928). *IAzyk revoliutsionnoĭ épokhi: Iz nabliudenii nad russkim iazykom poslednikh let (1917–1926)*. Moskwa: Rabotnik prosveshcheniia.
- Selishchev, A. M. (1968a). Vyrasitel'nost' i obraznost' iazyka revoliutsionnoĭ épokhi. In A. M. Selishchev, *Izbrannye trudy* (pp. 147–158). Moskwa: Prosveshchenie.
- Selishchev, A. M. (1968b). Revolutsia i iazyk. In A. M. Selishchev, *Izbrannye trudy* (pp. 141–146). Moskwa: Prosveshchenie.
- Sierocka, K. (1963). *Z dziejów czasopiśmiennictwa polskiego w ZSRR („Kultura Mas” 1929–1937)*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Sierocka, K. (1968). *Polonia radziecka 1917–1939: Z działalności kulturalnej i literackiej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Skydan, O. (2012). Uwagi o sowietyzmach w kijowskim „Sierpie” z lat 1922–1925 [SkydU]. In E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Eds.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 5, pp. 311–324). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Smółkowa, T. (Ed.). (1999). *Nowe słownictwo polskie: Materiały z prasy lat 1985–1992* (Pt. 2, P – Ź) [SmółkNSP-2]. Kraków: Wydawnictwo IJP PAN
- Ushakov, D. N. (Ed.). (1935–1940). *Tolkovyĭ slovar' russkogo iazyka* [TSRJ] (Vols. 1–4). Moskwa: Sovetskaia éntsiklopediia.
- Zagrodnikowa, A. (1982). *Nowe wyrazy i wyrażenia w prasie*. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa-Książka-Ruch”.
- Zemskaja, E. A. (1996). Klishe novoiazia i tsitatitsiia v iazyke postsovetskogo vremeni. *Voprosy iazykoznanii*, 3, 3–31.

- Zemtsov, I. G. (1985). *Sovetskii politicheskii iazyk*. Londyn: Overseas publ. interchange.
- Zemtsov, I. G. (2009). *Sovetskii iazyk – éntsiklopediia sovetskoi zhizni*. Moskwa: Veche.
- Zgólkowa, H. (Ed.). (1994–2005). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* [PSWP] (Vols. 1–50). Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- Zil’bert, B. A. (1994). IAzykovaia lichnost’ i „novoiaz” épokhi totalitarizma. In B. A. Zil’bert (Ed.), *IAzykovaia lichnost’ i semantika* (pp. 50–108). Volgograd: Peremena.
- Życki, A. (2006). *II Rzeczpospolita w publicystyce sowieckiej: Polityka, gospodarka, stereotypy*. Ostrołęka: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Społecznej.

**Uwagi o sowietyzmach w polszczyźnie etnicznej i radzieckiej
w dwudziestoleciu międzywojennym (na materiale *Encyklopedycznego
słownika wyrazów obcych*. Pochodzenie wyrazów, wymowa, objaśnienia
pojęć, skróty, przysłówia, cytaty Trzaski, Everta, Michalskiego
i moskiewskiej „Trybuny Radzieckiej” z lat 1927–1938)**

Streszczenie

W artykule omówiono słownictwo radzieckie zarejestrowane w *Encyklopedycznym słowniku wyrazów obcych* wydanym w 1939 r. w Warszawie przez Trzaskę, Everta, Michalskiego, pod redakcją S. Lama i jednocześnie odzwierciedlone w „Trybunie Radzieckiej”, która ukazywała się w Moskwie w latach 1927–1938. Sowietyzmy zamieszczone w słowniku Trzaski i in. można podzielić na dwie grupy. Pierwszą grupę stanowią wyrazy, które nigdy nie były w powszechnym użyciu w komunikacji językowej Polaków, mogły się pojawiać okazjonalnie w tekstach publicystycznych, zyskując odcień żartobliwy czy ironiczny. Zapożyczenia te nie są zasymilowane (np. *ispołkom, krasnoarmiejec, otlicznik, piatiletka*). Grupę drugą tworzą wyrazy będące jedynymi nazwami określonych desygnatów, niezbędnych do opisanego socjalistycznej rzeczywistości w Rosji radzieckiej. Są one całkowicie przyswojone przez język polski (np. *agitka, kołchoz, komsomolec*). W odróżnieniu od polszczyzny ogólnej, w porewolucyjnej polszczyźnie radzieckiej wszystkie te jednostki występowały bez żadnych ograniczeń (często świadczy o tym ich duża frekwencja tekstowa oraz rejestracja w innych źródłach radzieckich).

Słowa kluczowe: prasa polskojęzyczna; Moskwa; okres międzywojenny; sowietyzmy; słowniki

Observations on the Soviet vocabulary in the ethnic Polish language and the Soviet Polish language in the interwar period (based on Trzaska-Evert-Michalski “Encyclopedic Dictionary of Foreign Words” and “Trybuna Radziecka,” 1927–1938)

Abstract

The paper discusses the Soviet vocabulary extracted from “Trybuna Radziecka”, a central Polish weekly published in Moscow in 1927–1938 and edited by Polish left-wing intelligentsia, living in the USSR as political émigrés in this period as well as some Sovietisms included in the *Encyclopedic Dictionary of Foreign Words*, edited by S. Lam, published by Trzaska-Evert-Michalski in Warsaw in 1939. The author tries to demonstrate that the new realities of life and state power in the Soviet Union had immense influence on the Polish language in Russia in the interwar period, and especially on the language of “Trybuna Radziecka.” This weekly was imbued with Sovietisms. They were in common use of the Poles living in Soviet Russia in the interwar period. The Soviet vocabulary in Trzaska-Evert-Michalski dictionary represents two layers. The first one includes lexical items fully assimilated by the Polish language, e.g. *kolchoz*, *komsomolec*. The second one contains exotic words, used occasionally, e.g. *ispołkom*, *krasnoarmiejec*, *otlicznik*, *piatiletka*.

Keywords: Polish press; Moscow; the interwar period; Sovietisms; dictionary

Correspondence: Tamara Graczykowska, Kazimierz Wielki University, Bydgoszcz,
e-mail: a.graczykowski@wp.pl

Support of the work: This work was supported by a core funding for statutory activities from the Polish Ministry of Science and Higher Education.

Competing interests: The author declares that she has no competing interests.